١٤٥٨
٨٩١,١١٩٢
٩٢٢٤

دیوانی

مەلای جەباری

١٨٠٦ ــ ١٨٧٦ ز

چاپی یەکەم

٨٢٦

کوکردنەوە و لیکولینەوە و لەسەرنووسینی

عبدالجبار محمد الجباری

دیـــوانی

مـەلای جـــەباری

کوکردنەوە و لیکولینەوە و لە سەرنووسینی

عبدالجبار محمد الجباری

(چاپی یەکەم)

کەرکوک ١٩٦٨ م * ١٣٨٨ ھ

بەرەزامەندی وەزارتی روشن بیری و رابەری

لەچاپدراوە

«مافی لە چاپ دانەوەی بۆ نوسەرە»

مكتبة السليمانية
المكتبة المركزية
القسم ....
المتسلسل ١٢٥٧
تاريخ التسلم ٢١ / ٨ / ١٩٧٦
رقم ... ٥٩١١٠ ... ٥٦١
نوع العملة ... ٩٤٤ ج
تاريخ الارسال / / ١٩٦
المكتبة المركزية لجامعة السليمانية

پیشکەش

* بەگیانی نەمری ئەو بویژە پایە بەرزانەی گەلی کورد کە هەمیشـــە نوکی خامـــە رەنگینەکەیان چرایـەکی نەکوژێنراوەی ریـــگای ئازادی نەتەوەکەیان بووە ، بەهەلبەستی ئاگرین رابەری و ری نمایشی نیشتمانەکەیان کردووە بەرەو روناکی و سەرکەوتن بو وەدەس هینانی ژیانیکی بەختیارو پر ئاسودەیی ....

* بەگیانی پاکی بیگەردی ئەو خاوەن هەستە ناسکانە کە بەزاخاوی بیری نوی و کردەوەی چاکی بەجی و گفتی راست و رەوان بەدلسوزانە بەشەوو بەروژ بیکولدان هەول و کوشش ئەدەن بو بوژانـدنەوەو گەشە پیدانی کەلەپوری نەتەوایەتیمان ، بونەوەی کاروانی گەلەکەمان لەری رەوی کاروانی پیشکەوتوی جیهان دوانەکەوی ..

* * *

سەرەتا

ویژە و ئەدەبیات بەردی بناغەی بوونی هەمو گەلیکە لە سەر ئەم گیتی‌یە ودروشمیکی ئاشکرایەتی ، کە پایە و شـــوینەوارو سروشتی ژیانی ئەخاتە روو ، وەشوین و جیگای بە نیسبەتی پیش کەوتن و دووا کەوتنی گەلانی‌تر پیشان ئەدات ، چونکە هەر وەکو لەهەموان ئاشکرایە کە ویژە ئاوینەی بی‌گەردي گەلە ، کات و شوین و سروشتی دەرونی رولانی و ژیانی کومەلایەتیان لە سەر رویەکی بی‌گەرد بە دەرئەخـا.

وەگەلی ئیمەیش وەکو هەمو گەلانی ســـەر زەمین خاوەن سامانیکی ویژەیی زندوین ، وەلەم بارەیەوە گەلی دەولەومەندو دەس دریژین ، ئەگەر ئەدەبیاتی ئیمە لە رادەی ئەدەبیـاتی گەلانی پیشـکەوتو نەبیت کەمتریش نیە ، بەلام لیرەدا ئەوەی مایەی داخ و دل کروزانـــدنە هەتاکو ئیستاکە چەندەها شاعیری پایەبەرزی هەلکەوتوی نەتەوەکەمان هەیە نە ناویان و نە هەلبەستە تریفەدارەکەیان تومار نەکراوەوســـەر کاغزی نە دیوە ، بەلای منەوە ئەمە تاوانە ئیمە ئەیکەین بەرامبەر بە ویژەی نەتەوەکەمان ، سا کورینە تەمەلی و کەم تەرخەمی لە بارەی بوژاندنەوەی سامانی ویژەییمان هەتاکەی ؟!...

بی‌گومان کوکـردنەوەی هەلبەست و هونراوەکانی شاعیرە کونە کانمان لەئەستوی خویندەوارو تی‌گەیشتووەکانی نەوەی ئیمرویە، ئینجا بوچی هەرکەسی لە راستی خویەوە هەلنەسیت بەکوکردنەوەی شیعرو

نوسینەوەی سەرگوزەشتەی ژیانی شاعیرانی هوزەکەی بەوجورە ئەتوانین بوشاییەکی تر لە نامەخانەکانی کوردی پررەوەبکەین ، وەخزمەتیکی بچکولانەی ئەدەبی نەتەوەکەمان بکەین ، ئەویش بە دەرکەوتني ئەو دوررو گەوهەرە شاراوانەی شاعیرانمان کە سەرمایەی ژیانەوەی ئەدەبەکەمانە .

ئەرکی نیشتمانی دایك خستمیە سەر ئەو بیرە کە عەودالی کوکردنەوەی شعری شاعیریکی پایە بەرزی کوردبم ، کام شاعیر ؟!.. ئەوشاعیرەی کە ئەستیرەیەکی پرشنگدارە لە ئاسمانی ویژەی کورد ، کە هەمیشە بووەتە مایەی سەربەرزی و شانازی بو نیشتمانی خوشەویست ، بویەرەوایە عەشیرەتی جەباری کورد بنازی بە شاعیر (مەلا فتاح جەباری) ە هەلکەوتووە نەبەزەکەی ، چونکە سەربەرزیە کە شورە سواریکی دلیرو بلیمەتی وا لە جەرگەی مەیدانی ویژەییدا تاو بدات و ناوی لە ناوانا بیت .

بەستەمم زانی کە شاعیریکی ئاوها لە کتیبیکی ئاساییدا یاد نەکریتەوە و هەلبەستە بە تامە دل بزوینەرەکانی کە گرر ئەداتە لەش و گیان لە ناوجەرگەی ژیانا زندوو نەکریتەوە کە ئەبیتە هوی جوش و خروشداني کورەي دلانو ئاوەدان کردنەوەی کەلچەری نەتەوایەتیمان. هەر ئەم مەبەستە پیروزە پالی پیوەنام کە بکەومە تەقەلای کوکردنەوەی هونراوەکانی شاعیري ناوبراو ونوسینەوەی گەنجینەکانی ؛ بو ئەوەی رووي شاعیري ئەم شاعرە بەهرەوەرەمان

بەخویندەوارانی بەریز بناسینین وئەو هەلبەستە بەتامە بلاو نەکراوانەی لەکتیبیکی شـــینەییدا بنوسینەوە و بیخەینە پیش‌دەس ، بەو جورەیە ئەتوانین خزمەتیکی بچوکي راستەقینەی ئەدەبەکەمان بکەین .

ئەوەی شایانی باس بیت لیرەدا ئەوەیە کە شعرەکاني مەلا فتاح جەبـاری هەتاکو ئیمرو لە کتیبیکی ئاوهادا بە ریکوپیکی لە بەرگیکی قەشەنگدا خوی نەدیووە و کونەکراوەتەوە ، بەبی‌خاوەنی و سەروشوینی لە دلی چەندکەسیکدا پاریزراوە و بەس ، بەمردنی ئەو چەندکەسانەیش بی‌گومان شعرەکانیش ئەچیتە ژیر گلەوە زیان و زەرەرمەندیش هەر بو ئەدەبی نەتەوەکەمان ئەمایەوە .

لە بەر ئەو مەبەستە باسکراوانەي سەرەوە بە دل و بەگیان خزمەتی کوکردنەوەي شعرەکانی ئەم شاعیرەمان گرتە ئەستو ، بە هەر حالی‌بوو هونراوەکانی ئەومان لەدەم ئەم و ئەوەوە وەرگیراوە و لە دوای لیکولینەوەیەکی ورد نوسیمانەتەوە، لەگەل ئەوپارچە هەلبەستانەی کە لەلاپەرەکانی گوفاری گەلاویژو دەنـگی گیتی تازە و کتیبی میژوي ئەدەبی کوردي ماموستا علاء الدين السجادی کە لەکاتی خویا بلاو-کرابووەوە و ئـەم کتیبەمان لی پیك هینا ، هیوادارم کە ئەم کارە پیروزەمان لە سەر ئەو هەمو کەم و کورتی‌یە زورانەی جاری شوینی رەزامەندی خویندەوارانی خوشەویست بیت و ســـود بە هەمولایەك بگەیەنیت ، لە هەمان کاتیشدا تکا لە هەمو دلسوزانی نەتەوەکەم ئەکەم بوریك و پیکی و تەواوبونی ئەم دیوانە بەنرخە دەسی یارمەتیمان .

بودریژ بکەن ، هەر هەلبەستیکی ئەم شاعیرەمان کەلەم کتیبەدا بلاو
نەکراوەتەوە شك ئەبەن بومان بنیرن ، وەهەر کەم و کورییەك لەم
کتیبەدا بەرچاوتان ئەکەویت ئاگادارمان بکەنەوە و چاو لە هەلەکانی
مەپوشن بوئەوەی لە دوا روژیکي نزیکدا خوا یاربی لە چاپ دانەوەی
دووەمي بەتەواوی وەبە شیوەیەکي باشترو بی‌گەردو خاوین بیتەبەرچاو.

پیش ئەوەی کوتایی بەم کورتە سەرەتایە بهینم بە دلیکی‌فراوانەوە
سوپاسیکی بی‌پایانی ئەوبەریزانەئەکەم کەلەکاتی کوکردنەوەو نوسینەوەی
ئەم کتیبەدا دەستی یارمەتیان بو دریژ کردم بە تایبەتی : جەنابی شیخ
حسین سیدمحمد جەباری‌و مەلاخورشید سیامەنسوری وعزالدین محی‌الدین
جەباری و علی شیخ صمد و چەند دلسوزیکی‌تر ....

ژیانیان بەردەوام بیت بوخزمەت کردنی ئەدەبی کوردی .

عبدالجبار محمد الجباري

١٩٦٨/٩/٩ کرکوك

سەرگوزەشتەی ژیانی مەلا

خاوەن باس و خواس ناوي (فتاح) ە کوری سید مصطفی سید اسماعیل سید جانی‌یە لە تیرەی سید عبد الجباری (١) گەورەیە لە سالی (١٨٠٦) ی زاینی لە ئاوایی (بانگول) (٢) هاتووەتە دونیاوە نازناوی شاعیری بە (مەلا) ناسراوە. مەلافتاح کەدیتە دنیاوە و چاوی بە سروشتی شیرینی خوداوەند ئەگەشیتەوە وەکومنالیکی بلیمەتی‌هەستیار چیژەی خویندن لەناخی دلیا لە شادەمارەکانیا ئەقولی ودلی بوی لی‌ئەدا

---

(١) سید عبدالجبار : لە دانیشتواني شاری «حما»یە لە شام ، پاشاي عثمانی ئەو سەر دەمە چوار سەدە لە مەوپیش چەند پارچە زەوی‌یەکی دیاری کراوی لە ناوچەی جەباری پی‌بەخشي بو ئەوەی خزمەتی تەکی‌یەی جەباری پی‌بکات ، ئەویش بە مال و خیزانەوە هاتە ناوچەکەو جی‌نشینی دی (تەکیە) ي جەباري‌بو ، خەلکیش خزمەتیکی بی ئەندازەی ئەم ذاتە ئاینی‌یەیان‌کرد ، لە پاش ماوەیەکی کورت خوی گەرایەوەو شیخ شـــرف الدینی کوری لە شوین خوی بەجي‌هیشت .

(٢) دی بانگول : دی‌یەکە لەم (٣٤) دی‌یەي ناوچەی جەباری : (ئالیاوە ، تەکیە ، گولەمەو ، بانگول ، شیخ محمدی خوارو ، شیخ محمدی ژورو ، داول ، سوران ، گوران ، قوچەلی ، زەوج ، تەپەکورە ، جانی ، زنەخور ، موردانە ، جافان ، کولەبان ، حمەشریف ، هەنارەی محمد امین ، هەنارەی حمە سعید ، شیرەدەرە ، سەوزکە ، هەفتا چەشمە ، حسن خانە ، چیمەن ، تاویربەرز ، نەوروز ، پاریـاولە ، علی مصطفی ، زەردە ، محمود پەریزا ، قەلاویز ، حەمك ، پوزل) .

وەسیەتی خوی لە وی ئەنیژری . بەوجورە ئەستیرەیەکی پرشنگداری
ناودار لە ئاسمانی شعرو ئەدەبیاتی کورد ئاوا ئەبیت، بەلام بەرهەمی
دیرینەکانی تا دونیا دونیابیت هەر زندووەو نـەمرە ، لە دلی رولانی
نەتەوەکەیا هەمیشە پاریزراوەو یادی ئەکەنەوە .

مەلا فتاح پیاویکی بالا بەرزی باریکەلە بووە ، دەم و چاوی
دریژکارو چاووبروی رەش بووە ، برژانگ کورت و چاوی زورگەورە
نەبووە ، گەنم رەنگ وگوناکانی قوپـاوبون ، ریشە تەنکە سپیەکەی
قەلەم ئەکرد ، سمیل و چەناگەی دریژبون ، کەواو سەلتەو لبادی لە
بەر ئەکرد و جامەدانی ئەبەست بەسەرەوە ، عەباشی هـەبو ، لەقسە
کردنا خیرابووە ، توررە تەبیعەت زوویش هیمن ئەبووەوە ، بەپیی
توانـاو دەسەلات بەرچاو تیربووە ، بەدەس چەوساندنەوەی ژیانەوە
زور دل برینداربووە ، هەرچەندە زوری نەخویندبوو بەلام زیرەك و
موتالا دوست بووە ، لە ناو عەشیرەتی جەباری‌یدا مەزن و بەریزبووە
روی لە هەرلایەك بکردایە بە چاویکی شـادەوە دەس لە سەر سنگ
لە بەردەمی هەلئەسان ، هەمیشە خوشەویستی دەستەی پیروگەنجان بووە
لەگەل گەورە گەورەبووە لەگەل بچوکا بچوك، هەمیشە عەشیرەتی جەباری
شانازی پیوە کردووە ، چونکە مەلافتاح ئالای شەکاوەی عەشیرەتەکە
بووە ، وەکو (ممثل) یکی دانراو نوینەرایەتی عەشیرەتەکەی کردووە
لە هولایەك .

هەرچەندە مەلای لادیش بووە بەلام پشتی بەرەنجی شانی خوی

ئەستور بووە و چاوی لە دەس هیچ کەسی نەبووە ، نانی بەرەجوتی خوی نەگوریوەتە نازو نیعمەتی مروف .

بەلام مەلا فتاح لەگەل کاکی سید قادر (سەرکردەی عەشیرەتی جەباری ئەو کاتە) هەمیشە ناریك و نەگونجاو بووەو دانولەیان لەیەك مەنجەلا نەکولاوە ، ئەویش لەبەر ئەو چەند هەلس و کەوتە بی پەسەندانەی سید قادر کە دەربارەی هەمەوەندەکان ئەی کرد کە مایەی بیزاربونی مەلا فتاح بووە ، بویە مەلایش دەربەدەری ناو عەشیرەت بووە و ئاوارەیی پەسەند کردووە . لە بارەی کاکی‌یەوە چەند هەلبەستیکی پرر گلەیی هونیوەتەوە وهوکانی دل تورانی ئاشکرائەکات.

* * * * * * *

ژیانی کومەلایەتی مەلا

مەلای جەباری ئەوە نەبیت لە ناوچەیەکی تەسکدا بەشورەت و بە ناوبانگ بیت و بەس، بەلکو وەکوئەستیرەیەکی تریفەداری ئاسمانی شین و بەرین دیارو ئاشکراو بە ناو بووە ، بە پیاوەتی و سەخاوەتی و بەخاوەن دیوخان ناسراوە، هەمیشە لەگەل پیاوە بەرزە ماقولەعەشایرە کانا هەلس و کەوتی کردووە و جولاوەتەوە ، هامشوی سەرداران و شاعیران و والیانی عوسمانی کردووە و ئەوانیش هەر بەو تەورە بەناو داریکی پیاوچاکی هەلکەوتوی عەشیرەتی جەبارییان(١) زانیوە وریزیان لیگرتووە .

مالەکەی مەلا بەچاوگەیەکی زانیاری و روشنبیری ناسراوە و هەردەم شوینی کوبونەوەی دەستەی شاعیرانی کوردبووە و کوری شاعیري تیدا گەرم کراوەو بازاري هەلبەســت و هونینەوە و قسەی نەســتەق لە ویدا ئاوەدان کراوەتەوە و جیگای فیربون و پەروەردە کردن بووە ، بویە لەهەمو لایەکەوە خەلکی بەتاك و توراك بەتیکرایی

(١) عەشیرەتي جەباری : ئەو عەشیرەتە کوردەیە کە لە ناوچەیەکي تایبەتي لە قولی خواروی خورهەلاتی شاری کەرکوك لە میژەوە جی نشین بوونە وچەندها پیاوی بەرزی بە ناوبانگی تیدا هەلکەوتووە وەکو : معروف عبدالغنی الرصافي شاعیرو سید علي أصغر کوردستانی گورانی بیژی بەناوبانگ و چەند کەسیکيتر .

رویان کردووەتە یانە ئاوەدانەکەی .

خو کردبوی بەعادەت سالی جاریك یان دوجار مەلا ئەچووە سەردانی محمود پاشاي جاف ، لەلاي دوو هەفتە سی هەفتە بە مانگ دەمایەوە و خزمەتیان ئەکرد ، ومحمود پاشایش هەرچەند لە کویستان وگەرمیان بگەرایەوە ، ئەوە سەریکی هەر لە مەلا فتاح ئەداو چاوی پی ئەکەوت و میوانداری‌یەکی پی‌ئەکرد . ئاشنایەتی مـــەلاو بنەمالی ئاوەدانی جاف گەلی دروست و ریك و پیك بووە ، چونـکە مەلا لە لایەن ئەوانەوە گەلی خوشەویست و بە حورمەت بووە ، بویە هەموسالی مەلایان خەلات ئەکرد بە پیشکەش کردنی چەند دیاری‌یەکی بەنرخ.

مەلا فتاح زەلامیکی دل فراوان و چاو تیربووە ، دوست پەرست وحەق ناس بووە ، لە پیناوی راستی و دروستیا چەند جار سید قادر براگەورەی توراندووە و بو غزاندویەتی .

لە سەر ئەو کەشمەکەشیانەی روژگار کە بەبەردەوامی بەر پی‌ی مەلای گرتبوون مل کەچ و دل شکاو نەبووە ، داخی لە ژیان نەخوا ستووە و بیزاري و وەرس بون « تشاؤم » ی پیشـان نەداوە ، هەمیشە دلی بەژین خوش بووە و لە باسی شیرین و ساقي و بادەی خوی نەـ کەوتووە ، ئەوەمان لە یاد نەچیت کە مەلا فتاح لەلایەن خواپەرستی وزکرو تەلیلەکردن غافل نە بووە ، خواشناس و لە خواترس بووە ئەگەر چاویك بە هوانروەکانیا بخشینین راستی موســـلمانیتی مەلامان بودەر ئەکەوی .

هەنگوینی دوست و ئەغیارانی لە خوی کو
گفت و لفتی شیرینی و زمان پاراوی دلی
کردووەتەوە ، بە نوکتەو قسەی دل فینك کەرەوە و
پەستی هیناوەتە هەلە کە سەماو گەشەکردن ، هەلس و کەوتە ریك و
پیکەکانی، قسە پررماناو بەجی‌کانی ئەو شـەخسي‌یەتە ماقولەیـەی بوی
پەیداکردووە، شورەتی پیاو چاکی و دلـیری هەتا هەتاي بوي بەجی
هیشتووە، ئیستایش جم و جولە سەیرە پررماناکانی و وتە بەنرخە دل
بزوینەرەکانی لە ناو خەلکیدا لەکوری دانشتندا لەسەرباسەکانا بیجگەلە
هەلبەستە تامدارەکانی بەشیوەیەکی کومیدی دلکەرەوە لاسایی‌ئەکەنەوە.

★ ★

★

★

پایه بەرزی مەلا لە بویژیتیدا

مەلای جەباری لە باوشی خیزانیکی وەجاغ زادەی روشن بیری جەباری چاوي هەلیناوەتەوە کام خیزان ؟.. ئەو خیزانەی کەهەمیشه شعر دوست و تامەزروی هونینەوە بووە و دیوخانەکەیان بەبەردەوامي شەوچەرەی شاعیران بووە. بی‌گومـان سروشتی‌کات و شوینیش کاریکی تەواو ئەکاتە سەر بیرومیشـکی مروف ، وە روژگاریش دەوری خوی ئەبینی لە ژیانا.

مامي مەلافتاح (مەلا احمد سید اسماعیل)(١) شاعیریکی بەتوانی جەباری‌بووەو شعرە بەتامو بووەکانی هەوەسی شاعیری مەلای‌بزواندوە وچیژگەی شعری لە ناخیا چەسپاندووە ، وەمەلا سروشتی یارمەتی‌داوە لەو مەیدانەدا ، هەر بەشیري گیاني شـاعیری تیدا خولقـاوە و تەزوی بویژی لە شادەمارەکانیا گرری خواردووە ، ئینجا خوشەویستی سروشت ودەس بەمل خستني ژیانی ئازادی‌و سەربەستی‌و هاتوچوکردنە زورەکانی

(١) احمد سید اسماعیل : شاعیریکی نە خویندەوارە لە سالی ١٧٧١ زاینیدا لە دي بانگول لە دایك بووەو لەویش وەفاتی کردووە .

هەوینی خاوێنی شاعیریتی‌یەتی .

ئەم شاعیرە کوردە بلیمەتە خزمەتێکی راستەقینەی ئەدەبەکەمانی کردووە و بووەتە مایەی سەربەرزی و بلندیتی رادەی هونەری ئەدەبی کلاسیکیمان ، خو لە هەمو مەیدانەکانی شعر هونینەوەدا گەرراوەو سەری لە هەمو کەلین و قوژبنێکی داوە و تاقیشی کردونەتەوە و دەستی وەستایی نەخشینی نواندووە لە هونینەوەی « اغراض » ە هەمە جوری شیعری‌یەکانی کوردی‌یا ، بیجگە لە زمانە شیرینە کوردی‌یەکەی خوی بەتورکی‌و فارسی‌و عربی هەلبەستی داناوە و شارەزاییەکی تەواوی لەو سی زمانە بیگانانە پەیداکردووە ، بەلام ئەوەی شوینیداخە کەزوربەی ئەو شیعرە عەرەبی و تورکی و فارسی‌یانەی بەچنگمان نەکەوتووە بەس پارچە هەلبەستیکی فارسی نەبی .

مەلای جەباری شاعیریکی بە ناوبانگی سەدەی (نوزدە هەمە) لەگەل (مەولەوی) هاوری‌یا هاو چەرخ و هاوتا بووە ، هەمیشە هامشوی یەکتریان کردووە ، چیژگەی شاعیری کویانی کردووەتەوە و یەکتریان بەیەك ناساندووە ، چەندەها جار هەلبەستیان لە یەکتر گیراوەتەوە . پیش ئەوەی مەولەوی بە مەلا فتاح بگات و ئاشنایەتیان پەیدا بیت ، ناوی شاعیریتی مەلای بیستو بو کە هونەرمەندیکی پرر توانایە لە هونینەوەدا ، بویە مەولەوی بەگەرمەوە بەدل ویستی دەسەلات و توانای شاعیری مەلافتاح ببینی و بە (مقیاس)ی شاعیری خوی هەلیسەنگینیت تاکو بزانیت تاچی رادەیەك مەلا لە ناخی بویژیدا کولاوە و رادەی

بەرەوەری چەندە ؟!.. لە بەر ئەم مەبەستە مەولەوی(١) چاکی لی‌هەل ئەمالی وریگای ناوچەی جەباري ئەگریتە بەر ، لەم دي بو ئەو دي ، هەتا ئەگاتە دی بانگول خورە زەردەی سەر لە ئیوارە ئەهینیتە سەر کەل ، لە وي دەم و دەس پرسیاری مالی مەلا فتاح ئەکات ، خەلکی دی‌کەیش پی‌ی ئەلین : مالی مەلا لە زووەکەوە باری کردووەتە دي (تاویر بەرز) ، ئنجا لەبەر ئەوەی کات کاتی‌ئیوارەیە خەلکی ئاوای‌یەکە داوا لەم پیاوەغەریبە ئەکەن کە توزی بحەسیتەوە و شیوی بخوات و لە پاشان ئەگەر ویستی ئوغربکات بو تاویر بەرز ئەوە کەیفي خویەتی بەلام مەولەوی ئوقرەی نەگرت و نە سرەوت ، گوی بەوە نەدا کە ئیوارەیەو کاتی نان خواردنە و ریگەیەکی دووری بریوەو پیویستە پشویەك بەخوي بدات وتی : ئیشەکەم زەروری‌یە هەر ئەبی بچم . ئیتر خەلکەکە زانیان رجایان بە هیچ ئەچیت لە قسەی خوی داناکەوی و پی جیرکردووە و لە سەر کیوي نە علەت نایەتە خواري زەلامیکیان خستە تەنیشتی بوري نمایشي‌کردني ریگاوبانی دی تاویربەرز بەوشەوە گەیشتنە تاویربەرز ، سەیرئەکەن زوربەی خەلکی ئاواییان بە نیوەچولی

---

(١) ماموستا عبدالکریمی مدرس لە کتیب [دیوانی مەولەوی]ە بە نرخەکەیدا ئەم چوونەی مەولەوی بو لای [شیخ عبدالرحمانی خالصی تالەبانی] زانیوەو داویتیە قەلەم بەلام ئیمە بەبی هیچ عاتیفەیەك ئەلین : وانیە ماموستا لەم بارەیەوە هەلەیە ، چونکە ئەمە شتیکی شاراوە نیە بە نسبەتی خەلکی جەباری ودەرەوەی کە بە راستو دروستی بە سەرهاتی چونی مەولەوی بو لای مەلا فتاح بە دورو دریژی ئەزانن ، ئیمە لیرەدا پی ناوي زور لە سەر ئەم باسە بروین بەس ئەوە نەبیت کە ئەلین : ئەم باسەیان بە ناردیکی وناراستي بو ماموستا مەلا عبدالکریمی مدرس گیراوەتەوە .

بەجی هیشتووە و هەمو وا لە بەهارە هەوارن و مـەلایش لەگەلیانە،
جیگای بەهارە هەوارەکەیان لە گوندەکەوە نزیکە و هەر لەو دەوروبە
بەرە چیغ و دەواریان هەلداوە ، بویە لەویشەوە پیاویکیتریان لەگەلی
نارد بولای مەلا ، بەو نیوە شەوە تـاریکو نوتەکە بەرەو چیغی مەلا
لیژەوە بوون ، مەولەوي کەلە چیغی مەلا نزیك ئەبیتەوە لە پەنایەکەوە
ئەنواریتە ناو چیغەکەی ئەبینیت مەلا فتاح هیشتا نەنوستووە و لە سەر
بەرمالی خەریکی تەسبیحات و زکرکردنە ، بویە لەپریکدا ئەم شعرەی
« بیسارانی » بەدەنگیکي شاعیری بە سەریا ئەخوینیتەوە :

شەوەن ، خەلوەتەن ، مال بی ئەغیارەن
ئالەم گرد وتەن ، دوس خەبەردارەن

مەلایش بەبي وەستان بەم بەیتە شیعرە وەلامي ئەداتەوە :

ئیرادەم ئیدەن وەی کەلپوسەوە
شەونالین وەشەن وەلای دوسەوە

مەلەوی لەم دیو چیغەکە وەستاوەو لە سەر شیعرەکەی ئەرواو باسی
خواناسي زکرو دەرویشي ئەکات وئەلیت :

بەزم هام فەردان یار موبەت کیش
یەك ئیمشەو دەفی دەرویش ، هایدەرویش

باوەرر نە کوررەی وەلوەلەی دەف دا
رووی پەندو تەوبیخ وەهەر تەرەف دا

رووی پەند ، ئەو یاران دل وەجەهدو جەخت
رووی تەوبیخ ، ئەولای مەعدوومي بەدبەخت

نەوا میهمان بو تو نەویـــنی کەس
خـــەفەت بو پەریت تا ئاخر نەفەس

دیدەت توز غـــەیر نیشتەنش وەنە
جەجوی سەوزەی دل ئاویش دەرپەنە

وەر تو بینابیت پەردەش هانە ســـەر
ئەو تو موینو جـــەتو زەریف تەر

ئەمجار یادکەر عومر عەبەس ویەردەت
باوەرر وەخاتر ناپاکي کەردەت

سەر ئەفگەندە بەرچون شەرمەزاران
چەمەی چەم هورکەر چون سەیل واران

بە دل شورو بەو ئاو کەرەم فراوان
بابەت وەبابەت سیاهەی تاوان

به ناسینی شیوەی دارشتنی شعرەکانیا ئەزانیت کە ئەم پیاوە غەریب
میوانەی شـــاعیری بە ناوبانگ [مەولەوی] یە ، بویە دوای کوتایی
هینانی هونراوەکەی دەس بەجي بەخیرهاتنیکي گەرم وگورري ئەکات و
بەو شەوە نان و خواني بو ساز ئەدات ، هەردوکیان بە هەلیان زانی کە
هەتاکو گزنگيهەتاوي سەر لەبەیاني نوي پیکەوە دابنیشن وخەونەچیتە
گلینەي چاویان ، لەو شەوە شاعیری‌یەدا بازاری شـعر هونینەوە گەرم
ئەکەن . ئا بەو جورە مەولەوي پایەبەرزي شاعیری « مەلافتاح » ی بە
دەرئەکەوي ودان ئەني بەشاعیریتیا .

لە هەمان کاتیشدا گەلیك جار نامەي دوستانەي لەنیواني خوي و
شاعیریکي زەنگنە « غەمناکي بچوك »دا (١) هەلاوگورر کردووە ، ئیمە
وا تەنها ئەم پارچە هەلبەستەي غەمناکي بچوکي زەنگنە کە بو مەلاي
نوســـیوەتەوە ئەیخەینە پیش چاو کە باسي بلیمەتي و ئازایەتي و
تیگەیشتویەتي ئەکات :

فتاح فتنەی لەیل . فتاح فتنەی لەیل
فتاح فتان ، فتنەی فتنەی لەیل

فتاح لەیل ، عەین مەست وەسورمە کیل
توش کەردە وەك(قیس)پەی هەردەی دوجەیل

(١) غەمناکی بچوك : خەلکی ئاوایی (قەیتول)ە لە تیرەی زەنگنەیە . هاوچەرخی مەلا
فتاح جەباری‌یە ، دەلین لە سالی ١٣١٤ هجري لە تەمەنی [٧٤] سالیدا مردووە

له عیشوەی خاراج ئەو شیرین شیوه
قامەت لیویان بەد تربیت لیوه

هەقت وه دەستەن فتاح فهیم
وارث جان (ارسطو) ی حکیم

هام دەرد (بهرام) نەمەدپوش (چین)
فرهاد کوکەن دیوانەی شیرین

مەواچان چەنی ئەو لەیل پرر مەیل
سەد تانه مەدو له زولەیخا و لەیل

شەخسی بو وەی تەور حوری لیقابوو
هومایی سیفەت (عزرا) بەقابوو

مذکور جزیل حب باري بوو
باشقەی مهرەوان گشت جەباری بوو

ئەسپەردەی بارگەی امام ذا النور بوو
پیش رەمی بالاش ، روی سیاه کور بوو

پەی نیم نگاي ناز ، دیدەی غەزال قو
ویلەنی نەکاو هەردەی سەلواتو

تەوەللان جەتو سەرکوي کلاوان
سەلواتو نەسوز نالەی تو ئاوان
سەرکیوان خەلات کافوری پوشان
بولبولان بادەی خاموشی نوشان

ئا بەو جورە مەلای جەباری شوینیکی تایبەتی دیاری کراوی هەیە لە ناو کومەلی کوردەواري‌یا هەمیشە خوشەویست شاعیران و شعر دوستان بووە ، وە بەبەردەوامی ریزیان لی‌گرتووە و ئەبیت گرنگی بدریتە هەلبەستە شیرینە تریفەدارەکانی .

ئیمە ئەتوانین بەیەك دەنگ بلین کەمەلا فتاح بووەتە هوی‌گەشە پی‌دانی گولزاری شیعرو ئەدەبیات لەناوچەی جەباری‌و چیژگەی ئەدەبی بە هەمو کونج و قوژبنیکیا بلاوکردووەو بووەمایەی بەحورمەت گرتنی هەلبەست و شاعیران لەناو کومەلی خەلکا ، خو حەمە لوتەو سید علي سید فتاح‌و سید محمد سید فتاح سـید علي و مەلا سید احمد مەلا شریف‌و حمەعلی‌محی‌الدین‌و حسین سید رشید... ئەم دەستە (١) شاعیرە بلیمەتە جەباری‌یانـە هەمویان قوتابی قوتابخانەی شـیعري مەلان ، وە هەمیشە تامەزروی هەلبەستە دل بزوینەرەکانی مەلا بوون‌و لە بەریان کردووەو بووەتە چاوگەی ئیلهامی شیعری‌یان‌و لەسەر ریچکەو ریبازی شیعری ئەو هەلبەستیان هونیوەتەوە .

---

(١) شعرو سەرگوزەشتەي ژیاني ئەو شاعیرە ناوبراوانە لە کتیبیکی تاسایی جیاوازدا لە لامان نوسراوتەتەوەو لە پاشە روژیکی نیزیك بە ناوی (دیاری‌شاعیرانی جەباري) ئەکەویتە ژیر تیشکی چاپەوە ....

هەڵبەستەکانی مەلای جەباری

هەمو شاعیرو نوسەریك بە سروشتی وجودییەتی خوی خاوەن بیرو هەستو رازیکی تایبەتی‌یە ، بویە بەرهەمە هەلقولاوەکەیان رەنگ وبویەکی جیاوازي هەیە لەگەل ئەوانی‌ترا ، ئەگەر بیتو بەوردی لە بەرهەمەکانیان بکولینەوە بە شیوەیەکی پوختەو کاکلە کراو ئەتوانین لە نەفسیات و سروشتی شەخسییەتیان بگەین وپەردە لە روی راستی نهینیە کانیان لابەرین و بە پیوانـ (قیاس) ی تایبەتی بپیوین و رادەي پیشکەوتنیان بەگویرەی دەسەلات و تواناي ئەدەبی خویان دیاری بکەین.

ئەگەر زیاتر بچینە ناو ئەدەبیاتی مەلاوە و دراسەتیکی وردی قەریحەي شعری بکەین، لە پیشان تیبیني شیوەی زمانی شعری ئەکەین کە بەزوری بە لەهجەی هەورامی هەلبەستی هونیوەتەوە ، چونکە لەو سەردەمەدا زوربەي شاعیرانی کورد هەر بە هەورامی شعریان وتووە ولەهجەی هەورامی بە لەهجەیەکی شاعیری ناسراوە ، ئەوە لە لایەك لە لایەکی ترەوە ئەوەمان بو دەرئەکەوی کە مەلا لە دەریاي وشەي فارسي وتورکی وعەرەبیدا مەلەی کردووەو لە کاتی هونینەوەدا سودی لی وەرگرتووەو بەکاری هیناون ، ســـەرەراي ئەوانەش جەوهەري

دەستەلاتی ویژەیی وبویژیتی خوی لە ناو بوتەي زمانی شیرینی کوردیدا
دارشتووە ، خو بە کارهینانی چەند وشەو رستەیەکی ئایەتی قورئانی
رادەی نرخی شعرەکانی بەرزەوە کردووەو زیاتر کاریگەر بووەو
چووەتە ناخی دلی خەلکەوەو پەسەندیان کردووە .

هەلبەستەکانی مەلا لە هەمو لایەنیکەوە رەوان و پوختەو پەسەندن
خاوەن ئاوازیکی موسیقـاي دل بزوینەرە ، گرر ئەخاتە دەرونەوە ،
دل ئەجوشینی ، بیر ئەخاتە خەیالیکی بیپایانەوە . لە ناوچەی جەباری
لە دەرەوەی خەلکی بە ئاوازیکی دەنگ خوش ئەیکەنە گورانیوبەسته
بە مەقامی (قەتار الله وەیسي ، خاوکەر) (١) ئەیلینەوە بویە هەمیشە
گرری خوشەویستی مەلاو شعرەکانی لە دلانا هەتا هەتایە گلپەی دانامرکی
ولەو جیگە بەرزەی کە بوی دانراوە دانابەزی .

مەلا شاعیریکی دلتەرو هەوەس پەرست بووە ، ئاسوی خەیالی
گەلی روشن و فراوان بووە ، وشەی پرشنگداری کاریگەر لە گەل
سوزو عاتیفەیەکی ناسك لە پیاهەلدانی سروشتو غەرامیاتدا دەسبکی

(١) مەقامي (قەتار الله ویسی ـــ خاوکـەر ـــ تیهەلکیش) بەشیوەیەکی تایبەتی لە ناوجەرگەی عەشیرەتی جەباریەوە هەلقولیوەتەدەر، وەمیژووی داهاتنی ئەو مەقامانە ئەگەرریتەوە بو دەورو بەری سالی ١٧٨٧ ز، بویەکەم جار لە دي (ئالیاوە)وە ئەلرا کردووەو کەوتووەتە سەر زاری خەلکی دیکانی تری جەباری ، دانیشتووانی ناوچەی جەباری بە گەورەو بچوکیانەوە ، پیاوە پیرەکانیان بە تایبەتی زور بە باشي وریکوپیکی ئەو مەقامانە ئەلینەوەو بە سـوزیکی ناسکەوە مروف ئەخەنە ئاسمانیکی پرر خەیالەوە ، وەلە میدانی جریکاندنیئەو مەقامانە گەلی پیاوی بە شورەت ناوبانگی دەرکردووە ، بەلام ریك وپیك ئاوازی ئەو مەقامانە هـەتاکو ئیستاکە لە ئیسگەی کوردی عیراقا تومار کراوە کاك کریم (محیالدین سید کریم جەباری) بە دەنگیکی خوش وناسك ئەیلیتەوە .

بالای وەستاکاری هەبووە ، بویە هونراوەکانی لە روی ماناو ئاوازو دارشتني رستەکانی گەلی پوختەو ریك وپیك بووە .

ماموستا علاءالدین سجادی لە لاپەررەی (٢٨٦) کتیبەکەی (میژوی ئەدەبی کوردی) لە بارەی شعرو شاعیری مەلاوە ئەفەرموی :
(مەلا خوی ئینسانیکی عاتیفی بووە ، یەعني شعری لە عاتیفەیەکی ناسکەوە وتووە ، شعرکانشی لە هەمو دەوریکیانا ریچکەی تەبیعەت و غەرامیان گرتووە ...)

لە هەمان لاپەررەدا ماموستای ناوبراو لە بارەي هەلبەستی (نەووەهار ، شیرین تاتاکرد)ي مەلاوە کە لەم کتیبەدا ئەیخوینننەوە ئەلیت (تو گەلی شعری ترت لەم دوو بابەتە بەر چاو ئەکەوی وپی ئاشنا ئەبیت ، بەلام ئەو کارەساتە کە ئەم شعرانەي مەلا ئەیگیررن ، وەئەو تاسیرانە کە ئەمانە ئەیکەنە سەر دەماغ لام وایە کەم شاعیري تر توانیویانە بەم جورە ئەم پەیمانە بدەن ، کەم لە شاعیرانی تر توانیویانە ئاوا عاتیفە بخەنە گەوهەري ئەو وشانەوە کە ئەو هیناونیەوە ووایان لی ئەکا کە جاري ئەبن بە شنەی بای شەمال دل ئەگەشیننەوە ، جاری ئەبن بە تەلی روباب پەردەی گویی ئەزرنگیننەوە ، جاریکش ئەبن بە هیزیکی مەعنوی پیاو ئەبورینەوە !...) .

ئەبیت ئەوەمان لە یاد نەچیت کە مەلا فتاح سەری لە هەمو بابەت و جورەکانی هونراوە (اغراض الشعر) داوە وهەلبەستی هەمە رەنگەی لە بارەی دلداري وخوا پەرستیوپەلاماردان وپیاهەلدان و

لاواندنەوەوە بە بیری روناك وزماني خوش و رەوانەوە هونیوەتەوە و
لەو هەلویستانەدا ئەسپی شارەزایی تاوداوە وشورەتی سەربەرزی بوخوی
پەیدا کردووە، ئەگەر سرنجیکی ورد لە هونراوەکانی بدەین ، بەباشی
هەلیان سەنگینین راستی دورستی وتەکەمان بە دەر ئەکەوی .

عمادة كلية الآداب
المكتبة
١٤٥٨

هونراوه كوردى يه‌كانى

مه‌لاى جه‌بارى

نەوبەهار

میرزام ! یە وەعـدەی نەو وەهارانەن
ســـەرەتای تەلمیت خاتر دارانەن

فەســـل وەسل دوست سەیر هەردانەن
لە رەی لەرزانەی زەنـەخ دارانەن

زەمزەمەی بولبول، دەبدەبەی گولەن
نە زارەی هوزار دەروون پرر چلەن

نە پرشـەی شـــەونم نە روی پەردەوە
نەرگز مەســـت چەم وەلاو کەردەوە

نەقارەی منـقار تەیران سـوب خیز
بیزەنان نەغمەی نەکیسای پەرویز

چریکەی چەکاوس چون حەنجەرەی عود
مەردەنگ چل چەنگ پەنچەی بارە بود

هوهوی بایەقوش شـــەو وەهەردەوە
زام دەردینـــان تازە کەردەوە

دەنگی قیررەی قاز سوب نەسەحرای سوس
مەر موزیقەی مەشق شەهەنشاي عروس

تیپ تیپ قولنگان قەتارەي قازان
مـــیرزام تاوەروژ ئاوات مەوازان

جەرەس وەئاهـــەنگ خوش قانونەوە
دەنگ وەســـەدای ساز ئەرغەنونەوە

قومری وەقوقوی نەغمەی هویشـــەوە
مل وەتەوق زەرر وەفـا ریشـــەوە

قوقوشەن وەفەرق شـــاخ سەروەوە
مەرحاجی وەرای « صفا » و « مەرو » ەوە

قەواقوي قـــەتار قولەنگ تیژ پەرر
کەردەن هوش‌و گوش «کەررو بیان » کەرر

فەرش فەرەح بەخش سەوزەی قەدەم خیر
فەرشەنەن وەملك سەحراي گەرمەسیر

دەی ساجەی دەم‌دا هەرکەس دلیش بو
چوین بولبول هەوای سەودای گولیش بو

یاخود چوین فەرهاد دل ئاهەرین بو
مـەزەی مەزاقش نـام شیرین بو

یاخود جە دەروون مایە مەیلش بو
چون مجنون هەوای خال لەیلش بو

مەبو ئەزم سەیر سـەوزەو ساراکو
دامانش نەهون دەروون داراکو

نەو فیض فتـوح نەو وەهـارەوە
نەو بیضـای ئەنوار کوی دلدارەوە

سەیر سەحراو دەشت سەر دیارانەن
نالەی مورغ زار ... میرغوزارانەن

دوسـت لە بەهانەی دلسـتانی بوو
لا قەید نە جواب « لن ترانی » بوو

شەو سەرگەردانان سەر ئازاد کەرو
شبان وە « وادي أيمن » شاد کەرو

مەر « مەلا »یش نیشو شەو نەدەیجوردا
نە تیرەی تـاریك سـیای بی نوردا !

ئەرسـتارەم بی نـەواو بەرگ بو
وەدین دلدار هویت شاد مەرگ بو

شیرین تاتاکرد

شیرین تاتاکرد ، شیرین تاتاکرد
تاي توغراي تومـار زیررش تاتـاکرد

کوکو، کوي کەلاف عەنبەر وەلاکرد
خەرمەن خەرمەن میسك خوتەن وەباکرد

پەنجە برد پەرچین نەهـەم جیاکرد
تەخت پیشانیش بەدر دوجـا کرد

حاجبان دوو قەوس پایەی سـەما کرد
موژان تەورتیر توشـنەی غەزا کرد

گیسوی سەراویز چون بەرەزا کرد
سەر نەتوی جامەو دوگمە و قەبا کرد

ساق ستون سیم‌تازە جەلا کرد
خوڕەی خرخالش خەلای بـالا کرد

دەم نوکتەی مەدهوش لایجزا کرد
لە لولەی گەوهەر لۆلۆی لالا کرد

خەم چەشمەی حەیات کەس نەنوشاکرد
چەن کەس چون یوسف خەریکی چاکرد

غەبغەب چون تورنج کەس نەبوساکرد
گەردن سورای ساف سەبوی سەباکرد

وەوشنوی شەوبو شەمال شنیا کرد
نەسایەی سەمەر لیموش جیا کرد

ناف وەعەتر ناف عالەم عەتا کرد
هەر با چون وەمیسك خوتەن خەتاکرد

یان وەعەسای دەست «کلیم الله» کرد
یان وەطلسم کوی گەنج کجا کرد

قـامەت تەرز تول سەول ساوا کرد
ئەوسا وا مأوای جنت ئـاوا کرد

سورین چون شیرین بانوی کسرا کرد
رژگ ئەفزای ئاهو سوب نە سەحراکرد

نەمەز پەنجەی پای حومرەی حەنا کرد
یان وەهون سورخ جەرگ (مەلا) کرد

بەهـار

ساقي ســادەی شـی وەهار ئـامـاوە
گولان ســەرکیشان نەتوی سەحراوە

هەوای دلگوشاد ئەرد بە هەشتەن
فەروەروی سەحرای گەرمەسەیر وەشتەن

وادەی بادەی ناب سەیر وەهارەن
سەر زەمین مەزهەر لقای دلدارەن

زەمزەمەی مەزاق دل ئەفگارانەن
سەدای تەپل تیپ دەردە دارانەن

وەقت نوشاو نوش سەبوی قەرقەفەن
دەنگ زەلەی زیل دائرەو دەفەن

درەختەن سەوزەن شنوی شەتاوەن
نەوروزەن سوزەن هەوای پای کاوەن

مەیەن مەعشوقەن موحبەتەن مەیلەن
خەمان لەب ریزەن پیالان کەیلەن

شەرەن شورشەن غەوغـان غریوەن
مەرجلوەی جەمال دلان فریوەن

نەگشت دیاری تەجەلای تورەن
فیتنەی گیرودار قەتل مەنسورەن

فەنا فیلاهان مەسـت دلەفگا
بی باك مـەواچـان انی أنا الله

رەندان سەرمەست جان فیدای جانـان
أنا الحق چون زکر زاهید مەوانان

بوتا بگیررین خسرەوی بـەزمی
چەنی هەستییە بکەرین رەزمی

بەزمی چون مجلس بەهمەن وەکام بو
گا حدیث جەم گـا باسی جـام بو

گا گوش نەسەدای چەقانەو چەنگ بو
چەم نەتەماشای ساقی گول رەنگ بو

ئەی ساقی دەخیل من وەی زامـــەوە
التفاتی کەر بو وەلامــــــەوە

عیلاجی پیم دەر ســـود مەندم بو
باعث حیات قـــەیا بەنـــدم بو

رستگارم کە لەی بەندو دامـــە
قەدەم رەنجان کەر وەعدەم تەمامە

تەشریف باوەرە وە و ســـەبوتەوە
وەو پیالەی گول رەنگ چون یاقوتەوە

وەو سینەی سیمین زەرف زەررەوە
وەو جام گول فام بوی عـــەنبەرەوە

هەر کەس بگیلو جامی پەی کامی
دەرمان پەی ئیش هەر دەردو زامی

مطرب تویش وەچـــەنگ دلنەوازەوە
وەو سوز سەمتور ســـەدای سازەوە

وەو موزیقەی مەشق ســـەد قانونەوە
دەم وەســـەدای ساز ئەرغەنوونەوە

مەرباچان «مەلا» یش نەهەستی هویش رەست
بي وەکاسە لیس مەستان ئەلەست

❁❁❁❁

سینەش وەباخچەي لیمو و « بەی » یەوە
مەوقوفەن وەسام « حی » یەوە

حەی و بەی و نەی تەسریفەن وەهەم
حەیان مەگیلیان گول باخچەی وەدەم

مەر باد شەمال بەیو پەیان پەی
نە هەم جیاکو حەی و بەی و نەی

لەیلاخان (1)

باد لەیلاخان ، باد لەیلاخان
باد عەنبەر باد بورج لەیلاخان
مشنیای تای دیز بەرەزای شاخان
مەشاتەی گیسوی بلند دەماخان
نەسیم محرم مابەین یاران
شارەزای شوقەی شەوبو نەو هالان
نامەیەك نەشەرح دلەی پرر دەردم
شەرحی نە سەودای هەناسەی سەردم
بی خەیلی وەختەن دوورکەفتەی زیدم
غەیر جەتو وەکەس نیەن ئومیدم
نوسانم وەزوخ زامان کاری
برەش وەزامن تون وەدیاري
نامەم بگیلان وە هوزانەوە
بدەروش وەدەس دلسوزانەوە

(1) مەلا فتاح لەکاتیکا ئەم پارچە هەلبەستەي بو دوستەکەی [لەیلانخان] نوسیوەتەوە خوی لە ولاتی روم بووەو بیري نیشتمانو دوستو ئەغیاراني کردووە.

وەو ســـوز سینەی دل خەراشەوە
هامسەران یەك یەك بواناشـــەوە
هەرکەس دلسوز بو سوزیش نەدل بو
دیـــك دەرونش پەی من وەکول بو

بگرەوان باچـان لیلایم لیلەن
یە نامەي مەلان نەزانی ویلەن
شـــەمال دەخیلەن تو وەدلشادی
باوەر نامەیەك گەردن ئازادی

ئەوە من رویم وەلای رومەوە
مەر دوعاي خویشان باوەرومەوە
سـەر نیام وەپای مولك رومەوە
مەر دوعاي خاسان بـاوەرومەوە

پەری خانم بریوە گرد پرچ وپوچی
شیرە سەلامەت چاوکەوە توپی

نیزای باران بارین

فەلەك زەیارەن ، فەلەك زەیارەن
خەلایق پەشـــیو زارو زەیارەن

داراو نە دارا یەكسەر خەمبارەن
چەمەراي رەحمەت فضل جەبارەن

محتاج مفلس ، گـەداو فقـــیر
غنی و بی نەوا ، نە بیناو ئەســیر

انس و وحوش و تەیرو مـــورو مار
زومرەی حیوانات صغیرو كبار

جە نامەی امطار وەعدەش ویردەن
روشان جەقاپی أعلای تو كردەن

كەردەنت ایجاد سەحراو سـەر زەمین
رەزاق و زی روح رب العالمین

پادشــاهی عظیــم و جــەبار
ستارو ســـرپوش واحـــد القهار

بە یەکتایی هویت فەرد بی هـــەمتا
بە روح شـــریف رەوزەی مستەفا

بە پیغەمبەران ئادەم چـــەنی روح
بە شیث و أدریس ، هود پرر فتوح

بە زەکەریا بە ســـەبری أیوب
بە حوسني یوسف بە نوحەی یاقوب

بە موساي کەلیم ، وەوعیسای مەریەم
بەگشت مرســـلان نامان وەقەلەم

بەگشت شهیدان دەشت کەربەلا
یەکاو یـەك تســـلیم لە راجـــانفیدا

وەو آولیایان صـــاف و بی ریا
خالص و مخلص فناهـــو فیـــلا

جاری بو امطار رەحمەت واران
کەرەم ریزان کەي چون هەردەی جاران

دیسان سەرجەنو جاری بو سەیلات
خوزرا بو کەژو سەحراو سەر بیسات

زومرەی حیوانات وەتو مەنازان
رەزاق هەرتونی رزقیش مەوازان

رەحم کەری پەی عام رەحمن و رەحیم
عادل و معـــدل رەزاق و قەســیم

وەکردەی مخلوق نحس و بەد کردار
عاصي و عصیان بار ، شوم و شەرمەزار

نەیەری جـەزای عبد رووســیاه
مردود و مذنب ، ملعون گوم راه

غفار الذنوب هەر توی پەنامان
غەیر جـەقاپی تو نیەن رجامان

لەو بەیانەوە

لەو بەیانەوە ، لەو بەیانەوە
حالی پیم یاوا لەو بەیانەوە

کی دیەن رەوشەن وەزولماتەوە
تاریکی وەروی خور هەلاتەوە!؟

دەس و پا رەنگین وینەی کەوەنی
تەلای دەس وەشا کەی خەسرەوەنی

مجلس نشتەن وەدەورانەوە
ساقي مەگیلان وەفنجانەوە

ساقي پیم بدەر جامی پەی مانە
باخالی نەبو گوشەی مەیخانە

شیرین سەرزەمین [1]

شیرین سەرزەمین ، شیرین سەرزەمین
خیزیـاپەي سەیران سەحراو سەرزەمین

دەس بەرپەی زولف و حاشیەوجەبین
وەلاوکـەرد لەرویەای دوو هەفتەمین

دەس بەردي عەرەقچین توهمەی تاقەچین
قەراردا جە فەرق کلافچەي مشکیــن

قەتارەی قولەنگ تورمەی سورمەی زەرر
ئاویزان نە دەور چەفیەي خورشید فەرر

سەوزە کـلافـان دیز وەپیلەوە
دەماغ وەي هەواو گەشت گیلەوە

لەیلیم وەي رەفتار وەي گول گەشتەوە
وەی عەزم سەیران سەحراو دەشتەوە

(١) روژی لە روژانی بەهار ، لە کاتیگرمەي سەیران وبەزم ورەزما ، مەلا فتاح لەسەر عادەتی خوی دوو ئەکاتە ئەو دەشتە بەهەشتە پرر لە چیمەنی رەنگین ، بەریکەوت چاوي بە خوشەویستەکەی ئەکەوی وهەستی شاعیری ئەجولیو بەو شیوەیە بە بەژن وبالایا هەلئەدات .

وەی دەستەی گولان لای سەروینەوە
وەی نیم نیگای ناز ئاهوي چینەوە

وەی تورمەی تاقەی کەچ کلاوەوە
. . . .

وەی سەرو سەروین سیاساتەوە
وەی ئەگریجەی مرخ قەی چیفاتەوە

وەی گیسوی تەمەن بەهرام گیرەوە
وەی سلسلەی زولف چون زنجیرەوە

وەی زررەی گەوهەر گوشەوارەوە
وەی زەنگولەی زیرر پای قەتارەوە

وەی توپ تەلای زنج زەردەوە
وەی مینای گەردەن ماول مەردەوە

وەی سینەی سفید سەرج سافەوە
وەی دوو لیموی پرر شەفافەوە

وەی جام جەبین نور پی وەشتەوە
وەی چەشمەی حەیات کەس نەچەشتەوە

وەی ساقەی نەسیب سونعەت ژەنەوە
وەي خررەي خرخال تـــەلا بەنەوە

ریشەی جەرگەکەم پیکاوە پـاوە
سەرپەنجەش وەهون جەرگ مەلاوە

گەر مەیلت نەوی لەی گریانەت چەس
هامشوی گەرماو گەرم مال مەلات چەس

وینەی ئاهو بەرر نەیگردە هەراس
پاس دوور ئەکات لە خوف ألماس

ئەی هاوار هاوار ، ئەی مەلا دەخیل
فررەی فوارەی هون لەزخ میل

خەوەکەی پورە ریحان (1)

مەلا تالەی من ، مەلا تالەی من
بنورر وەکتیب پەری تالەی من

عالەم رەم کەردەن شەولە نالەی من

هورمیکت دییەن بە هویتەوە
ئەر خێر ئەر شەرر هاتە ریتەوە

دیت خشە خشی لە لای جیتەوە
هیواش هوورزیا نیسای پیتەوە

وەی اشارەی دەس تالحت شەرربی
لە نیوە شەوا ناوگەلت تەرر بی

تومەز شەیتان بوی ئەغوەی برد وەنەت
پرر وەپرر وەزور حەربەی دالەنەت

قایم بگرە جلەو زووانت
یەچون خەوی بوو قورر بە باوانت

(1) ئافرەتیك ، لە دانیشتوانی دی (باوە) شەو خەویك ئەبینیت ، بو لیکدانەوەی خەوەکەی ئەچیتە لای مەلا فتاح لە دی تاویر بەرز، مەلایش بی‌سی‌و دوو خەو بینەکەی بەو جورە لیك ئەداتەوە .

خـەوتو فتنەی عەین عەیـانە
تـاریك وروشن بە ری بەیانە
اظهـاری مەکە سری پەنهـانە
. . . .

ئی قسە من زانام بانەزانو کەس
خوت مەکە غەلتان ماتلی وەدەس

دەرمانی هەنەن لە لایی مەلای هویت
گوش راگرە من واچیم پەریت

مشتی لە چوغان هی جەوەل ناساز
پەنج دەنگ بیبەر لەگەل شەش لقپیاز

یەك گویلی نمەك لەنی زەنجەفیل
بکەش بە یەکدا مەبو بە فتیل

هورد هورد بکوتەش وەدەسك هاوان
بیتەپینە گەل ئەی خوشکە رەیحان

ئیش زامەکەت ئەکزیتەوە
ئیتر کەس وەشەو نانی پیتەوە

ئیتر خو شومی پیسی قەســـاوەت
نـاینی بە چـــەم تا وە قیـامەت

هەرچی لە نەوەی قەومی جافیـەن
سەناشان مەکـەن جافی کافیـەن

***

پەی یەکـی بمرە پەریت مەردە بو
ئەو لە تو زیاتر ئیمـان هەردە بو

***

گەردووناى گەردوون کەردەنش مەیلان
منیش وەك ئەختیار تەپەلو لەیلان (١)

***

(١) روژێك لە روژانی مانگی ڕەمەزان مەلا فتاح بەرێبواری لەگەل هاوری‌یەکیا بەنێ...
بەریزی دی «تەپەلو»یدا تیپەرر ئەکەن ، لەبەر ئەوەی بەروژوبو وریگایەکی دوری بر...
چاویان بەچەند درەوەنیەك ئەکەوی کە خەریکی نانخواردنن وکات کاتی نیوەرویە ، ...
فەرموی لی‌ئەکەن بونانخواردن ، مەلاش ئەوەندە برسی‌بو فەرمووەکەیان قەبول کردو ...
کردە نانخواردن ، لیرەدا هاوری‌کەی بە مەلا ئەلیت : ئەری ماموستا خوتو بەروژو...
مەلایش بەو بەیتە شعرە وەلامی ئەداتەوە .

شیرین جەلاتەن

شیرین جەلاتەن ، شیرین جەلاتەن
ماچان دەوای دەرد دی‌یەم جەلاتەن

دی‌یەم وەدی‌یەت حەکیمان واتەن
دەرمانی دی‌یەم گەرد لای پاتەن

چەن حەکیمان دەوای دەردم نەوەردەن
ماچان دوری تون تاسیر لیش کەردەن

جەلای دین دوست نیەن تیشەیا
دەردی دوری تون شییەن پیشەیا

بەلام وەفات بام جای غەم کوراسان
دەوا بەخش دەرد دی‌یەی ئیش داران

مەر نەژنەفتەنی یعقوبی چون بی
لە دوری یوسف دی‌یەش چون من بی

ناگا نسیمی نە جامەی دلسواز
داش نەدەماغش دی‌یەش کەرد وەباز

تویش بەعشق ئەو شاشکلت نایافتەن
ئەو کەسەیش تصنیف هەستیش تو سافتەن

بادەتی زولفان سیای سەر خەمت
بەعشقی دوو دییەی دەلیلەی رەمت

گـــەردی توتیـا توز نەعـلەینت
پیکیان پەی مەلا پرر وەفاو مەیلت

بمالم لە چەم ساکن بم نە دەرد
پەرری سومای سەیر خالان بی‌گەرد

مەلا سەودای سەیر خال تو پیشەن
دوور باتو نەوی دی‌یەم پەی چیشەن

دیمەنی دلدار

یـەك رو راو یار ئەزم کاری بیم
لە گوزەرگای عیل چەم خوماری بیم

جەبین رشتەی صنع لقای إلاهی
تەن وەتوی تافدەی سفیدی شادی

سەرجەسای سەیوان شەدەی سنجاق ریز
هونی فەرهادبی شـــیرو وپەرویز

دەینی سي هونش شی یەن نەگەردەن
کەم تەرواهی جەقاقان کەردەن

هیچ کەس نەمەنەن لە نەسل نەوشیروان دەور
هوونی خسرەو بسانو لیش وەجەور

تـالال وەبـارن ئـافیق قرمز
باوەرو جەهوون فرزندی هورمز

نامەیەک (١)

خان خاس خەیال شای کەمەر لالان
سەردار سوپای گشت سیاه مالان

سینەی کانە گەنج گەوهەر دانەی لال
فەرخونەی‌فەر بەخش‌سەحرای‌چم‌چمال

ئومیدەن دەولەت سولیمانیش بو
تەلای‌دەست ئەفشار خوسرەوانیش‌بو

ئەژنەفتم نوسخەی کورەی کاسەدەم
یاوان خزمەت خـان خاتەر جەم

پرساوی أحوال لەیلەکەی موللا
لەیل کەس چون لەیل من نیەن والله

بەلام چی‌کەرین پەی جوان مەردی
حـاصل کومراز هەناسە سەردی

دەرد عشق ویردەی خاتر غەمگین‌بو
زەدەی زام وەدەس مەتار جەمین‌بو

(١) مەلا فتاح ئەم پارچە هەلبەستە بو (شریف‌چەلەوی) هەمەوەندی‌ئەنیریت لە وەلامی
ئەو نامەیەی کە لە لایەن ناوبراوەوە پی‌گەیشتوبو ، داوای یارمەتی ئەکات بو گەیشتن
بە دولبەرەکەی .

جـــورعەیە نەجام نەو ویردە بو
لەیلی شیوەش کاریش کەردەبو

ژەهر مار دەرد دوریش نوشابو
بهرام پەی دوسـت نمەد پوشابو

رویەوەی سەمەن شەو دیزنماوە
وەوکول کمەیت جیهان پەیماوە

وەوشـەوق شـــکار غەزالانەوە
وەوســـەودای سنور نەوهالانەوە

وەوشعشعەی ئەسپ خوش ئاوازەوە
تەشریف باوەردای جەناســـازەوە

بدیای ئەی جەستەی خەستەی هەستیمە
ئەی پەریشـانی ئەی سەرمەستیمە

بپرسای پەی کین ئەی عەبدالیمە
ئەی سەرگەردانی و ویران مالیمە

ئانە قیس پەی لیل من پەی کی ویلم
پەی کی ویران مال کەلپوس وەپیلم

وینەی بایەقوش وەکەژو کووە
پەیکی هوهومەن تارو مەبووە

والحاصل تومار دلەی پرر دەردم
شرح ماجرای هەناسەی سەردم

بنوسای وزەوخ یەکاویەك فەرد فەرد
باوەرداش دلەش پەی دەردەم وەدەرد

داد لە رای بیمون خان خاس خەیال
یا بەزەبر هویت بە زەبر گەنج مال

(مەلا) ش شادکەردای وەدیین مولا
خاسترەن لە حج بینی وبین الله

مەلا شادکەردای دیسان هەموهەم
خاسترەن لە حج کعبەی معظم

نازار

نازار نەزانی ، نازار نـــەزانی
حرفي مەپرســـام لە رای نەزانی

جەکوت هاوەردەن فەیروزەی کانی
نیانت وەتەخت لەعـــل رومانی

قەدیم لە ویتەن یـا ئیساسەنەن .
یا لە نقش چـین فخفورت کەنەن

ئەوسا من‌توم دی‌نەیوەر نەورەس‌ویت
ناشی‌یە شکار دوور نەهەوەس ویت

ئەوسا مارانت یەشتا مار توول وی
داوت کلف نەوی ، لولت مەلول وی

ئیستا مارانت سام لە (حی) سەنەن
لەی ئەنـاز گاز واز وەزەنەن .

شای‌ماران وه‌حوکم موره راکه‌رده‌ن
ده‌س‌په‌ی قفل باخ کاف‌ولام به‌رده‌ن

چون شه‌ماله‌ی شمع گرر گررانمه‌ن
په‌ی پاس ماران زه‌نگ زررانمه‌ن

هانا من یه‌کی مار توگه‌سته‌ن
ته‌رواله‌م نه‌دور ئاودانی به‌سته‌ن

حه‌ی وه‌چان چیه‌شه‌ن له‌ولای دامه‌وه
بوسه‌شان گه‌رده‌ن نه په‌نامه‌وه

یی کی بو نه‌ی عومر ویش ویرده بو
شاه موره‌ی جمهور په‌یدا کرده‌بو؟!

ئایا ئه‌و شوینه وادی ئه‌یمه‌نه ؟
یا ده‌شتی کورده پرر له دیمه‌نه

قورەمە دزراو (1)

سید دین خاس ، سید دین خاس
میرزای پاك مەزەب سید دین خاس

پەروەردەی وەچاغ بارگەی سید هەواس
كولین حەرەم دایە ریزوار ناس

دەی سابو وەعەشق خوكان پای‌داغ
بوز قدیم سال جەناســـاز یاتاغ

بە شق خەزنەکەی خلیفە باپیر
جای زیارەتگای بەر سمیل نەگیر

بە شق موقەسەم شەروال شیرداخ
جەم جەم یاران پف پف چراخ

بەشق تول سەوز پەروەردەی داود
ئیستا نەشکستەی رای باوەل باود

(1) روژی مەلا فتاح قورەمە جوتەکەی دزراوەو لە ناوچووە ، گومان ئەخەتە سەر کوردی کابرایەکی کاکەیی لەدی باوەدا (لەو سەردەمەدا ئەم دیە بەدەس کاکەییەوە بووە) ئەویش بەو دەلیلەی کە لە گەل کابرای کاکەییدا هاو سنور بونە وبویە بەنامەیەك داوای لی کردووە کە پاکانە بکاو سویند بە مقدساتی بخوا تاکو ئەو تاوانە لە سەر خوی لابەری . جا کابرای کاکەیی سویندی بو خواردووە کە ئاگای لە قورەمە دزراوەکە نیە ، وەمەلایش لیرەدا سویندی کابرای کاکەیی بەم شیوەیە بەهەلبەست ئەهونیتەوە .

هەرکەسی یاری مەکیشو پەی ویش
باجەتی ئەو شەو قەوم وکارو خویش

هەتا کارخانەی شەفەق مەبو شەق
زەراقي شانەن بی پەروا جە حەق

نامەیەك کیانای شیرین نامەیەك
مەرقوم وەتحریر شیرین خامەیەك

فەرماویت گوایا علي کورەی من
قورەمەش بەردەن جە زیدو زامن

چەنی ئیمامان قوبەی نوور گومەت
کیانا ویت شفیع پەری قورەمەت

قەسەم ونوزە نوزەی پارکولە
بەستە بوم حضرت گا حول نە هولە

توول سەوز نەگرر ئاهر نیابام
خەنجەر نە کەللەی خان احمد دابام

دایە ریزوار خەراپ کەردە بوم
دوکان داود پرر ئاو کەردە بوم

کەردەبوم نماز ، گردەبوم روزە
پەي عەزمی وضوء سەندەبوم گوزە

روو رەش بام وەتوز رای مەدینەوە
شـــایەم بەردەبو وەکولینەوە

کلمەی توحید بە دل واچابام
بەرســـمیل ویم تەمـام قاچابام

خەلکان بوینام نەپای میمبەردا
بکیشام پەردەی خجلەت وەسەردا

ئەمـانەم یەك یەك ئامـابو وەسەر
قورەمەت نامـاوی بیمو وەی بەر

مادام بردەبیت نامگا حول چەمسیە
ئیتر بقیەی إمامان پەی چیە ؟..

شیرین بەستەوە

شیرین بەستەوە ، شیرین بەستەوە
شیرین أساسەی سەروین بەستەوە

دەس هاوەرد وەزولف دەستە دەستەوە
پەخش کەرد وەدوران دییەي مەستەوە

پەخـــش نە خـــور ئیـــوارەوە
چون تورەي تەیمور نەتومارەوە

خـال نە حاشـــیەي زنج و دەمدا
چون هندي نە دەور چاي زەمزمدا

چەم نەشئەي دییەی دەلیلەي رەمدا
خەسرەو خەلتان کەرد نە دەخمەی دەمدا

نمەز چي باچین وەی زەنج و دەمدا
رائحـەي نفس عیســـاي مـەریەمدا

مەسـقەل وەي خالان ماە دوو هەفتەمدا
سەنەم خانەي چین گشت دام وەهەمدا

صانع (شيرين) يش سەر تـا قەدەمدا
توعيظ وەئايەی اســــــم أعظم دا

خەرامان خيزيـا وەراي حەرەم دا
پەي قتل (مـــــــەلا) واحاتەم دا

نیرگەلە

لەرەی لەرزانـەی دل هـاورد وەلەرز
قەهقەهەي شیشەی نەمام عەرعەر تەرز

قەهقەهەي شيشەی ئاو ســـتيزاوە
ديسان دور نەفرق بجلس خيزاوە

هاجەر (١) خان

هەر چەند نیرەکەر گل وگومی بە
هەر چەند ئەسپ بەن ئاغای رومی بە

سی باتمان تورش ، دوو باتمان پیاز
لەگەل ئاوە گەررەکەي پای جەوەل ئاماز

هورد هورد بیکوتی لە هاوانا
بیساویتە قنگێ هاجەر خانا

بیدەی لە دەفتر داراو نەدارا
هەر چەندی حوشتر جربەو هاوارا

شیر خوشیلك دوشاو مارگیر
ئالەت و بیبەر ، زەنجەفیل و سیر

دووبارە بیکوتی ناو هاوانا
بیساویتە قنگێ هاجەر خانا

نەوەك ئەی زامە تەشەنە کەرا
دوا جار دەرمان فرە بوەرا

---

(١) ئەلین ئەم هاجر خانە براژنی مەلا فتاح بووە وهەمیشە خوشیان بە یەکا نەهاتووە دژی یەکتر بوون ، چونکە هاجر خان بووەتە مایەی گەرم کردنی ئەو ناحەزی‌یەی بەین مەلاو سید قادر ، وەمەلایش خوی ئەو هەمو دەربەدەری‌یەی کە چیشتوبوي لە چاوی هاجر خانی زانیوە ، بویە بەم جورە هەجوی ئەکاو بە دلیکی پرر کینەوە پەلاماری ئەدات ،

میرزام داد (١)

میرزام داد من ، میرزام داد من
هیچ نامان جواب ، نامەی داد من

داد لە دەس بەخت مـادرزاد من
نەیاوان وەگوش کەس فریاد من

هویم کردە مجنون توموەنەوفل کرد
پەی خەیلی دوعام خیر وەدل کرد

یەخەیلی وەختەن نیەت نامەی دل
شرح ماجرای دەروون پرر چل

تومـار تعریف دلەی رەنج وەباد
کیانان پەی خان خاس خاتر شاد

وتم بەل توش چون کەیخسرەوان
یەلغار مەکەری جەنی مەشەوان

(١) ئەمە دووەم نامە شعریەتی کەبو (شریف چەلەوي) ناردووە . کە لە کانگای دلەوە گلەی لی کردووە ، کاتی نامەکە ئەگاتە دەست چەلەوی و ئەیخوینیتەوە ، دەس بەجی ئەسپەکەی ئاو ئەدات و روو ئەکاتە ئەو گوندەی کە دلخوازەکەی مەلای لی‌یە، خاوەن کچەکە رازی ئەکات ولە مەلا فتاحي مارە ئەکەن وشایەکی گەرمی بو ئەگیرن .

سەرتو خەیلمەکەی مال مەدی خەیلی
مەلا شاد مەکەی وەدین لەیلی

خو من نەزانام شیواوه زەینم
عالم گشت وەعام مەکەران مەیلم

بیمه سەر زەنشت هامسەران هویم
بەدان گشت طعنەی بەد مەواچان پیم

ئینجـاره وەشبای وەو أسـاسەوه
وەو أساس خاس زەرین تاسەوه

وەو تەپل منیر تەلاو بەختەوه
وەوخررەیخررخال تەلاو رەختەوه

وەو گشت نازداران ماوی خالەوه
وەو سەیر سەحرای چەمچه مالەوه

منیشهام وەی دەرد چار نەوەردەوه
شەمال سفته سوم بەرد وەهەردەوه

وەینزگرەی نەزع وەی گیان هەلاوه
سەر بنەم وەسەنگ سیاي ساراوه

شەرت بوروی دیوان وەرنەگشت باسی
بەر نەگشت حساب خاس وناخاسی

لە دەس یەقەی هویم وەپارەکەم
هەلقم هەلقاو ویز پای قەنارەکەم

تـا محشـــریان وەقەتـارەوە
بەیان بوینان وەســیدارەوە

باچانیە (مەلا)ی دەروون پرر نەفتەن
دادش وەدیوان قیامەت کەفتەن

دیاری [1]

محمود پرر جود خەزنەوی تەرزم
کیانا بیت جلی پەی دفع لەرزم

ئەو شاهەنشا نەرد نیکوبد شانا
پەی‌تو تەوق زەرر پەی من جل کیانا

رەزام وەقەزای ئەو سبحانەوە
ئەر سەد مجروح بام وەی پالانەوە

تویش وەش‌بای‌وەتەوق صاف تەلاوە
حق رووت نەکرو وەلای بەلاوە

ئافەرین میرزام خوات لی بو رازی
تکذیبت نەکرد خواجەی شیرازی(۲)

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

---

[۱] محمود پاشای‌جاف بەدیاری فەرەنجی‌یەکی شررول بو مەلا فتاح ئەنیریت، مەلایش بەم هەلبەستە پرر ماناوە هیرش ئەباتە سەری .

[۲] مەلا فتاح لیرەدا پەنجە بو شاعیری بەناوبانگ [خواجە شیرازی] دریژ ئەکات کە فەرمویەتی :-

اسپ تازی مجروح شدە بە زیر پالان
توق زرین همەدر گردنی خر می بینم

شانامەی بەختە[1]

ئیمسال بەختەیەکمان گردبووە دان
سەری ببررین بو منالەکان

وەسمکول چون ئەسپ زەوی ئەدرری
دەنگ کاو جوی لە مالم برری

دیم پەیابوو یەك کولە بوری
دیزەی ناپەسەن دەم چاو نەشوري

واتش شیخ ئەوالا وەهاش فەرمایی
تەشریف باوەری بی وەسەر شایی

(۱) شیخ عبداللە بادەوایی ئەنیریتە شوینی مەلا فتاح بو ئامادە بوون لە ئاهەنگی شایی ژن خواستنی [شیخ ستار]، کورریا ، مەلایش لە مالەوە هیچي شك نەئەبرد کە بەدیاری لە گەل دەسیا بیبا بو سورانەی شیخ . بەس ئەو تاقە بەختە سورە نەبیت کە چەندەها هیواو ئاواتی پیوە بەسترابوو لیرەدا مەلا بەم هەلبەستە هەلویستي منالەکانی دەر ئەبرری .

خو منيش وەقورر گيراوي مـالم
دەسم كەوتوي وەدەس زالم

هەرچەنی گەررام بو سورانەی شيخ
ناعيلاج بەختەم كردەوە لە ميخ

كورر وە باوكەرو كچ وەئای ئايی
كەفتەن وەشوينم تا قەرقەچايی

يەكيكيان ووتی بو ناپرسی ئەحوالمان
لەي زاري و شيوەن لەی نالە نالمان

وتم رولە گيان ئەحوالتان چی‌يە ؟
ئەم زيررە زيررتان لە بەرچی‌يە؟!

وتيان باوە هەناسەمان سەردبی
رون وگوشتمان هە بەختە زەردبی

ئەوقەرە گريان لە زووان بون لال
من بەختەم هاورد ئەوان چون بومال

من بەختەم هينـا هەتاكو باوە
ئەوە رەنجم دا لە گەل منـالا

هەرچەندی ئیمە رەنجمان لەگەل برد
ئەومانیش بەگون ستارا خەرج کرد

ئینە شانامەی بەختەی مرواری
یاران بوواناش پەی یادگاری

یا میره میره [١]

ئەو شیخەکەی خەم پی وەردەمان
دوشمنم مەزار کوپەو مەرمان

لە باتەی چاکەی بول نیانەمان
مزگفتش کردن جی گوررخانەمان

یا میره میره هویتو ناموست
مردەو زنا.ەمان بەیو پاپوست

چەنی خلیفە نەردي بشانی
إلتفات وەتول داود بیانی

هەر روژ بەیانقوش بوانو تیش دا
ئاسار دەرویش نەمانو لیشدا

★
★ ★

[١] بە زماني کاکەییەکانەوە دوعا لە شیخەکانی تالەبانی ئەکات ، چونکە بوونە مایەی بەشیوی ودەربەدەریان لە دی بادەوا .

دیاری یەکەی پاشا[1]

پاشام گا مارو ، پاشام گا مارو
بوت بکەم تعریف هویت گا مارو

سەت کەررەت هویتەن ئیزرەو ئارو
وەسەرت قەسەم خوي خاس نەدارو

گا یەکم مەبو جوانە گا بو
مل کول سینە پان پیالە چابو

گەلباخی زگ زل ناف لە زەوی بو
سم‌سیاو دەم شورر چوار پەل قەوی بو

نەك لاشەی بی روح هەنامش گا بو
لە جفت بیزار بو ، خەنیم وەکابو

نەك خەتی بلو دوو خەت بخەفو
هەنگامی بلو چینی بکەفو

(١) جاریکیان محمود پاشای جاف بە دیاری گایەکی پیری خەفوك وتەمەل بو مەلا فتاح ئەنیریت ، مەلایش بەو جورە وەلامی دیاری‌یەکەی ئەداتەوە .

نەك بی پەروا روحش جەمەهانەبو
پوستش وەسەودای دەبە خانە بو

نەك پیر سەد سالەی رزیای معدوم بو
گورر سالەی عەیام میر مرحوم بو

سمیله‌كه‌ی [١]

إلتجا بردم وه‌ته‌كيه داری
له خالق نه‌ترس له حق بیزاري

هه‌روام په‌روا كرد چومه تاسه‌وه
دیم ده‌ستی ئاماو وه‌مه‌قاسه‌وه

كلیمه‌ی توحید وه‌زور پیم واچان
وه‌زور سمیلمیان ته‌مام وه‌رقاچان

ئه‌گه‌ر بويني زه‌رهٔ ئیشه‌كه‌م
گردەوه بكه‌م چنگه پوشه‌كه‌م

له‌ی شه‌رمناكی له خه‌جالاتا
هه‌رگیز نه‌نی‌وه‌م كه‌س له‌م ولاته

شه‌رت بو من له داخ ئه‌ی سمیله‌وه
سه‌ر بنیم وه‌زید رای سه‌رخیله‌وه

---

(١) روژیکیان كابرايه‌كي كاكه‌یی به‌ریكه‌وت له مال شیخ عبدالرحمن خالصی تاله‌بانی ئه‌بی ، شیخ بو رابواردن به حه‌رتاشه‌كه‌ی ئه‌لیت كه سمیلی كابرا بتاشیت ئه‌وانیش به زور كابرای كاكه‌یی ئه‌گون وسمیله‌كه‌ی به مه‌قه‌س ئه‌قاچن ، مه‌لایش له‌م كاره‌ساته به‌شدار ئه‌بیت وبه‌زمانی كابراوه ئه‌م هه‌لبه‌سته ئه‌هونیته‌وه .

چيني
كون

ئيمرو رام كەفتەن من وەى كرماشان
چيني كونى ديم زەوى نەقاشان

واتم چينى كون قەديم زەمانە
ئيمرو رام كەفتەن وەي كونە خانە

كوا قاوەو قليان مجلس تلياقي
ديوخان پرر سەياد بەهەشت باقي

چۆن وەساى دەساو خاس نەقاش وەنەن نيم
هەزار بەگلەران باوش بەردەن ليم

وەقاوە وقليـان وەجەزوەى پرري
نەدەر هوبەتو چون مير ئەيخورري

هاشا وەي تاريخ سال من چەنە
هەوام وەهەواى هـــوبەتو بەنە

بو سید قادر [١]

برا گەورەکەي شان و مل قەویم
شەوال عمامەي شەو گرد شەویم

چـــەرخی پدەرتە قررانی براتە
فلســـی لە باتی گشت أقرباتە

ئاو هەواسان سەداي باوکەرو
ئینەم خاسترەن لە برایەتی تو

هەوای هەواسان ناسازي سەرتاف
خاسترەن لە حکم رئیس بی إنساف

★ ★ ★
★ ★ ★

[١]مەلا لە قینی سید قادر برای سەرخوی هەلئەگری و بەرەو ئیران ئەکەویتە ری هەتاکو دی [سەرتاف] لی ناویستیتەوە ،وەماوەیەك لەوی دەمینیتەوە ،چەند جار سید قادر برای نامەی بەدووایا ناردووەو داوای گەررانەوەی کردووە ئەویش بەو جورە وەلامی داوەتەوە.

تکایەکی برایانە

هەر کەس پارچە هەلبەستیکی مەلا فتاح جەباری لایە کە لەم دیوانەدا بلاو نەکرابیتەوە بی زەحمەت بابومان بنیریت ، وهەر وشەیەك یان رستەیەکی شیعری لەم دیوانەدا بەهەلە یان بە ناتەواوی نوسراوەتەوە ئاگادارمان بکەنەوەو راستی ودروستیەکەی بومان ئاشکراکەن ، تا بە هەمو لایەکمانەوە بەتیکرایی بتوانین سامانی ئەدەبی نەتەوایەتیمان بە شبوەیەکی پوختەو گەلالە کراو بگەیەنین بە نەوە تازە هەلچووەکانی داهاتوومان .

ئیتر هیوادارم لە رولانی نەتەوەی خوشەویستم کە دەستی یارمەتیمان بو دریژ بکەن و لەم رووەوە دریغی نەکەن ، ئەگەر خوا یارمەتی داین وعومر وەفای کرد جاریکیتر بە شیوەیەکی باشتر لە بەرگیکی قەشەنگ و نوی لە چاپی بدەمەوە ئیتر چاوەنواررین ...

بەشی فارسی

بەشی فارسی

شکوه [١]

داد ز جبر فلك گورگ پیر
شکوه ز دستی أمراو وزیر

ناله ز سردار ك بردار باد
شادیش آواره غمش یار باد

وای ز اعضای بلاد عراق
بهر خرابیم شدند اتفاق

نیست کسی حال مني نا أمید
عرضه دهد در بر سلطان مجید

گویدش اي تاج سری سروران
فاتح آبواب همه کشوران

نار نیستا بلادی عروس
روی عدویت بمثل ابنوس

---

[١] لەم هونراوە دەس نەخشینەی مەلا فتاح دا سکالای مزگەوتی قودرەتە « قودرەتە گوندیکە کەوتووەتە ناوچەی هەموەند»، بەرامبەر کومەلی خەلکی تایەتی دەر ئەبرری بو منصرفي شهرزور [جی‌نشینەکەی لە شاری کرکوکی ئیستا بووە] پەردە لە رووی هەموکردەوە ناپەسەندوناگونجاوەکانی ئەو تاخمە ئەدرری وداوا لە ناوبراو ئەکات کە سنوریکیان بو دابنیت وئیتر دریژە بەو کردەوە ناویلەیان نەدەن ، ئەگینا شکاتی خوی بەرەو سەرەوەتر ئەگەیەنیت واتە شکاتەکەی بو لای بارەگای سولتانی گەورەي عوسمانی لە ئەستەمول ئەبات .

داوری جان بخش خداو رسول
کی کند این جبرو تعدا قبول ؟!

من ك مصلای مسلمان بودم
مسجد حق خانەی یزدان بودم

معبدەی صـوفي و زاهد بودم
موعظـەی واعظو عـابد بودم

بانیء من گر چه هموند بود
إبلیس ازو خرەم وخرسند بود

رهزن قطـاع طرائق بودند
طـاغي وباغي منافق بودنـد

لیك بوقت فروضـاتی نمـاز
زود بکردند مرا در فراز

آمده پیشم همەگی با وضـوء
جمـله بکردند بمحراب روو

ناگه أز آن طائفەی أهـل دین
آمـده والي ولایت به کین

منفي و آواره بکردند شان
سینه بصد پاره بکردند شان

أهل صلات وصلواتم برفت
باعث تزیین حیاتم برفت

اکنونم آخر به شر آمد بسی
گرد من آمد گروه ناکسی

خوگ خورو سگ صفت‌وبد سرشت
شمع کژو قحبه و حمدان بمشت

شب همه شب پف‌پف شمع وچراغ
دود بسر میبرند آن در دماغ

تا بسحر قسمت شلوار یار
تفتفی حمدان سورین نگار

هر کسی یاری بکناری کشد
جفته مفتش بخیاری کشد

از بدل صوت اذان امام
واز عوض خطبه‌ی خیر الأنام

در بری محراب بری منبرم
بام محافیل دروون حرم

نالەی نەی غولغلی می بانگ چنگ
پارە شدە پردەئی ناموس وننگ

خوگ خوران جمع شدند برسرم
قسمتی موچە بکنند أز برم

یك طرفم مزبلەئی طوسنەست
سوی دیگر مفسقی مردو زەنەست

پەیرەوی مذهب عیسا کنند
خانەی حقرا بکلیسا کنند

نه غلطي کردم بد گفته أم
مهره بجاي خزفي سفته أم

در حرم دیر که رهبان بود
سگی نصاری به أز اینان بود

ای متصرفي شهي شهرزور
لطف حقت یاورو قهرش بدور

پر توی ذات وچو خورشید باد
روز تو بر خلق شـــبي عید باد

دادگری جمله وزیران شوی
زنده دلی همتی پیران شوي

گر نستانی بخود این انتقام
یا نفوســـتی بری خاقان پیام

دینی مـــني مزبلـه بر گردنت
روزی قیـــامت بدرەم دامنت

داوری مـــا بری داور فـتد
شـــرع من و تو بەپیغمبر فتد

ختم شده عرضەی مسجد حق
حـرره خـــانه رب الفـــلق

***

مرثیه (۱)

شنیدم اشجع ســادات مردند
برحمت خــانەی غفار بردند

بتأریخش دری یکتا بسفتند
ونجینا من الغــم بگفتند

بحمدالله مزارش پر زنورســت
خدش مغفور تاریخش غفورست

۱۲۸٦ هـ.

[۱] مەلا فتاح بە کوچ کردنی [سـیـد قادر] برا گەورەی گەلی دل گران وغەمگین ئەبیت ، بەم هونراوە ماتەمی وهەست برینداری بەو کارەساتە جەرگ بڕەی دەر ئەبڕی وئەیلاوینێتەوە .

قسەی نەستەق
وەوتەدل فینك كەرەوەكانی

★ روژیك له روژانی زستان مەلا فتاح خوی کو ئەکاتەوە بەنیازی چون بو مال محمود پاشـای جاف . كه ئەگاتە نزیك ئاوی تانجەرو ئەبینیت لافاوی ئاوەکە لە ئەندازەیا نیە بە ئاسانی هەموکەس لێ ناپەرریتەوە ، وەخویشي توانای پەررانەوەی نیە ، بویە بە دوش داماوی لە کەناری ئاوەکەدا رەق راوەستا ، لەم کاتەدا دوو زەلامی کەلەگەتی جــاف لێ پەیدا ئەبیت وله مەلا ئەپرســن : ئەری لالە تو چی ئەکەی لەی قەراغ ئاوە ؟! ... مەلایش ئەلیت : من مەلەوانم وخەلك بەکری ئەپەررینمەوە ، ئەوانیش ئەلین : ئەری لالە ئیمە ناپەررینیتەوە وەخیر ئیمانت ؟! ... مەلای زورزان وبلیمەت کەبینی رادەی لافاوەکە ئەم زەلامە بالا بەرزانە نقوم نادات ، هەلی بو هەلکەوت کە خوی پیان هەلواسي وپەرریتە ئەوبەر ، بویە پیانی ووت : بوچي ناتان پەررینمەوە ؟ بە هەردوکتان شەش قررانم بدەنی من حازرم ، ئەوانش وتیان : باشە ، هەرسیکیان خویان روت کردەوە وچونە ناو ئاوەکەوە ، مەلا فتاح پیانی ووت : هەریەکەتان بن بالیکم بگرن وبەری مەدەن ئەگینا ئەخنکین ، ئەوانیش لە قسەی مەلا دەرنەچوون ، کە گەیشتنە

تیژەنگ ئاوەکە سەیریان کرد ، مەلا فتاح پای لەبن ئاوەکە براوەو کەوتووەتە جولە کردن ، لە مەلایان پرسي : بو وائەکەی ؟ مەلایش ئەلیت : ئەوە پامەلە ئەکەم بن بالم بەرمەدەن . بەو فیلە مەلا خوی لەو لافاوە دەرباز کردو چەند قررانیکیشی دەس کەوت . کە کاتی گەیشتە مال محمود پاشای جاف ، لیان پرسی : ئەری مەلا چون توانیت لەو لافاوە زورە بپەرریتەوە . مەلایش بەسەرهاتەکەی خوی بو گیرانەوە .

☆ ☆ ☆

★ جاریك ســـي کچ لە نـاو خویاندا ریك ئەکەون بو ئەوەی ریگە بە مەلا بگرن ، بو ررابواردن بەزم ورەزمیکی پی بگیررن ، مەلا فتاح بە ریکەوت لیـان بە دەر ئەکەوی ودیت بە ســـەریانا ، ئەوانیش دەس بەجي ریگەی لی ئەگرن ، یەکیك لە سی کچەکان دەس ئەخاتە سەر هەرامەکەی خوی وبە مەلا ئەلیت : مەلا ئەمەچیە؟ مـەلاش دەس بەجي ئەلیت : ئەوە دەعباکەتە کچەکەیش ئەلیت : نەء ، ئەوە کانی جوانەیە . کچی دووەمیش دەس ئەناتە سەر خەپلەکەی خوی ، عەین پرسیاری کچی یەکەم لە مەلا فتاح ئەکات ، مەلایش عەین وەلامی پیشو ئەداتەوە ، بەلام کچي دووەم ئەلیت : نەء ، ئەمە میرگە پانەیە . کچی سییەمیش هەمان کردەوەی ئەوانیتر ئەکات

ودەس ئەنیتە بان چشتە خوشەکەی ، هەمان پرسیار روو بە روی مەلا ئەکات ، مەلایش هەر وەلامی راستەقینەی پیشوی ئەداتەوە ، کچەیش ئەلیت : نەء . ئەمە تەویلە خانەیە . مەلا فتاحیش دەس ئەنیتە سەر حەیتەکەی خوی وپیان ئەلیت : ئەی ئەمە چی پی ئەلین ؟! ئەوانیش ئەلین : ئەوە دعباکەتە ئەمیش ئەلیت : نەء ، ئەمە ئەسپە کەحیلانەیە لە کانی‌یە جوانە ئاوی ئەدەم ، لە میرگە پانە ئەیلەوەررینم ، لە تەویلە خانەیش ئەیبەستمەوە .

☆ ☆ ☆

★ بەری‌کەوت مەلا فتاح لەگەل محمود پاشاو سوارەکانیا لە کویستانەوە بەرەو گەرمیان ئەکەونە رری ، لە رریگا قالونچەیەك ئەبینن کە مقداری پیسایی خرر کردووەو بەرەو پیشەوە خلی ئەدا ، لەم کاتەدا محمود پاشا روو ئەکاتە مەلا فتاح و پەنجە بو قالونچەکە دریژ ئەکاو ئەلیت : ئەری مەلا بی زەحمەت لەو کابرای گەرمیانی‌یە ناپرسیتەوە کە عاباکەی داوەتە شانیاو ئەو خواردەمەنی‌یە بو کوی ئەبا ؟ مەلایش بی ئەوەی خوی تیك بدا بەکتوپرری وەلامی ئەداتەوە ، ئەلی : جەناب ئەوە بیستویەتی کە پاشا لە کویستانەوە تشریف ئەهینیتە گەرمیان وریگایەکی دورو دریژی برریوە وائیستا سەوقاتی بو پاشا هیناوە .

☆ ☆ ☆

★ جاریك مەلا فتاح میوانی مالی محمود پاشای جاف ئەبیت ، وەشـــەو لە ژوریك ئەخەویت کە لە تەنیشت ژوری حەرەمی پاشا ئەبیت ، لە نیووە شەوا محمود پاشا بو گالتە و سوحبەت کردن دەس ئەنیتە بـان بەر ژنەکەی ، بە دەنگیکی بەرز بە مەلا ئەلیت : مەلا ئەمە چییە لە ژیر دەســـما ؟.. مەلایش بەکتو پرری وەلامی ئەداتەوە : پاشا لە ژیر دەستت بم . پاشایش ئەلیت : دەك بە نەعلەت بیت کویرە .

☆ ☆ ☆

★ جاریك محمود پاشای جاف بە پەنجا شەســـت سوارەوە لە کویستان ئەگەرریتەوە بو گەرمیان نزیك دییەکی مەلا ئەبیتەوە ، پیاویك لە پیشەوە ئەنیریتە لای مەلا ئەلی پیی بلیین : « بە نان وگانەوە میوانین » پیاوەش دیت کە چاوی بەریشی سپی مەلا ئەکەوی زور شەرم ئەکا راسپیریەکەی پی بلیت ، مەلا بە هەر جوریك بوو قسەکەی پی دەر ئەخا ، ئینجا ئەمیش بەم شیعرە وەلامەکە ئەنیریتەوە بو محمود پاشا :

وەك قەومی لوتن ئەهـلی جەباری [١]
دایم ئـامـادەن بو میوانداری

محمود پاشا کە ئەیخوینیتەوە زوری پی خوش ئەبی ونەوازشـــیکی زوری لە گەلا ئەکا ...

(١) ئەم نوکتەیەمان لەکتیبی میژوی ئەدەبی کوردی ماموستا علاءالدین سجادی وەرگرتووە.

المكتبة ال...

له نوسراوه‌كانی عبدالجبار محمدالجباري كه چاپ نه‌كراون:

١ـ ئافره‌ته ناوداره‌كانی كورد

٢ـ دیاری شاعیرانی جه‌باری

٣ـ میژووی روژنامه‌وگوفاره كوردی‌یه‌كان..

٤ـ میژووی عه‌شیره‌تی جه‌باری..

٥ـ گلپه‌ی باباگورر گورر (هونراوه‌ی‌نوسه‌ر)

ســـوپاس

★ بوئه‌و دوستو براده‌رو خزمانه‌ی زور به‌دلسوزي ده‌ستی یارمه‌تیان بو دریژ كرد بوچاپ‌كردنی ئه‌م دیوانه ، به‌تایبه‌تی مـاموستـا عبد الخالق حسین جه‌باری...

★ بوبه‌ریوه‌به‌ری چاپخانه‌ی شاره‌وانی كه‌ركوك وه‌هه‌مو كریكاره‌كانی چاپخانه‌كه به‌تایبه‌تی بوپیت ریكخه‌ر فتاح فارس ورشید محمد.

★ بو هونه‌رمه‌ند كاك محمود رمضان ...